

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА РАТА И ВЛАСТИ У ЛИСТУ *ПОЛИТИКА* У ТОКУ 1915. ГОДИНЕ¹

Сажетак: Тема рада је концептуализација рата и власти у листу *Политика* у току 1915. године. Концептуализација се заснива на статичком и динамичком принципу. Посебно је обрађена пажња на приказивање рата као ограниченог простора, као и на концептуализацију савезника и противника. Издвојена је концептуализација рата заснована на моделу одређивања правца кроз праћење тематских целина везаних за оснивање југословенске државе и за понашање неутралних држава у рату.

Кључне речи: концептуализација, рат, власт, *Политика*

1. Увод

Предмет рада је одређивање концептуализације рата и власти у листу *Политика*, који је у току 1915. излазио од јануара до септембра. Овом приликом ексцерпирани смо грађу из прва три месеца (јануара, фебруара и марта). У фокусу рада је концептуализација следећих тема: рата, савезника, противника и неутралних држава. Посветили смо пажњу концептуализацији циљева који ће донети завршетак рата – трајног мира (на глобалном нивоу) и трајног уједињења и ослобођења (на локалном нивоу). Представљање свих тема заснива се на бинарној опозицији кретање/мировање. Битно је нагласити да се у раду не бавимо чињеницама везаним за рат и вредносним судовима, него само менталном сликом која се ствара у свести читалаца одређеног текста. Из овог разлога, анализа је базирана искључиво на новинским текстовима, без поређења са другим изворима.

2. Теоријско-методолошке основе рада

Концепти рата и власти могу се подвести под концепт моћи. Није могуће дати прецизну дефиницију овог појма познатог још од давнина. Дал (Dahl, 1957: 202–203) „интуитивно“ дефинише моћ као способност коју има особа

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

А да наведе особу Б да уради нешто што не би урадила у нормалним околностима. У нашем случају моћ поседују велике силе на обе зарађене стране, а она се огледа у „способности“ да управљају „понашањем“ мањих држава.

Неколико елемената чине концепт моћи. То су:

- Учесници (онај који је надређен и онај који је подређен);
- Извор, односно база моћи;
- Средства којима се моћ задобија;
- Врста моћи коју надређени има над подређеним (Dahl, 1957: 203).

Томас (Thomas, 1978: 1–17) даје пресек доминантних теорија везаних за концептуализацију власти у радовима из педесетих и шездесетих година двадесетог века. Прва група теорија моћ схвата као извор. У овој концепцији она је изразито статичан појам. Нагласак је на поседовању материјалних и других средстава која омогућавају поседовање моћи над другим субјектом. Друге две групе теорија схватају моћ као динамичан појам, али се разликују по томе да ли је дефинишу као узрок промене понашања подређеног или као намеру надређеног да утиче на подређеног.

Концептуализација моћи може бити двојака у зависности од тога да ли власт има позитивна или негативна обележја. Позитивна или негативна концептуализација власти зависи од ширег друштвеног контекста (Lammers, Galinsky: 3–5). Што се тиче концептуализације моћи у листу *Политика*, негативна и позитивна слика власти тиче се приказивања савезничке и непријатељске војске.

Најшире гледано, теоријски основ за рад представља теорија просторних метафора. Изворни домен је простор, а циљни домени су рат, моћ и власт (Lakoff, Johnson, 2003: 4–6). Полазимо од схватања да постоји предјезичка стварност коју аутори текстова, преко листа *Политика*, преносе до читалаца са којима деле исти ментални простор. Жанровска диференцијација текстова није узета у обзир приликом анализе.

3. Концептуализација рата у листу *Политика*

Концептуализација рата врши се преко бинарних опозиција статичко/динамичко, односно кретање/мировање (Пипер, 2001: 85). Статичка концептуализација представља приказивање рата као ограниченог садржитеља великих размера (Кликовац, 2003: 73–75), док се динамичка концептуализација огледа у формирању слике рата као кретања ка коначном миру.

3.1. Концептуализација рата као ограниченог садржитеља великих димензија

Рат је схваћен као ограничени садржитељ великих димензија. Стварање овакве менталне слике доприноси томе да се разликује тренутак Ве-

ликог рата од времена које му претходи и које му следи. Таква ментална репрезентација преноси се са просторног и на временски план. Свест читалаца фокусирана је на садашњи тренутак, што је и експлицитно истакнуто епитетима уз именицу *рат* (*садашњи, овај, историјски*). С друге стране, истицањем великих димензија садржитеља, наглашава се да је реч о *европском*, па и *светском* рату. Димензије садржитеља изражене супредлошко-падежним конструкцијамана + локатив и у + локатив:

- (1) На ловорима победа, какве у **огромном светском рату** није показала ни једна армија... (1.1.1915).²
- (2) Ми смо мислили, да ће Италија у **овом историјском моменту који Европа преживљује** (3.1.1915).
- (3) Данас на подне навршује се пола године откако је Аустрија објавила Србији рат из кога је **букнуо ратни пожар на све четири стране света** (16.1.1915).
- (4) **Под хуком ратних догађаја и напрегнутости целог света**, сконцентрисане само на бојна поља, прошао је готово неопажен један догађај са суда у Софији (19.1.1915)
- (5) ... да Србија улази у **нов рат, крвавији и судбоноснији од свих дотадашњих**, одлучио је да и он пође у борбу (19.1.1915).

Објекат локализације налази се у садржитељу (примери (1), (2), (3) и (5)). У примеру (4) концептуализована је и горња страна садржитеља. Коришћењем падежне конструкције *под* + *локатив* рат је представљен у облику „сенке“ која наткриљује објекат локализације (*неопажен догађај са суда у Софији*) смештен изван ратног круга.

3.2. Динамичка концептуализација циља достизања мира

Коначни циљ рата је постизање *праведног и трајног мира*, па се он може концептуализовати као кретање ка бољем поретку у Европи и свету. Да би се у свести читалаца створила оваква слика, аутори користе директивне глаголе у комбинацији са падежним конструкцијама *за* + акузатив или *ради* + датив. Бирају се именице са израженом позитивном конотацијом (*борба, ослобођење, мир, праведност*):

- (6) ... улази Српска Војска, на прагу Нове Године, у **последње борбе за праведни и трајни мир међу народима** (1.1.1915).
- (7) Данас, када и наши и ваши земљаци подједнако стоје лицем у лице према смрти **ради ослобођења Европе...** (20.1.1915, у овом примеру се говори о Енглеској и Русији).

У примеру (8) говори се о савезничкој држави, Енглеској. За њу се везују позитивни атрибути. У другом делу реченице придевом са просторним значењем (*близак*) наговештава се скори крај рата:

² Приликом навођења примера коришћен је оригинални правопис.

- (8) **Енглези су уверени да ће овај рат донети Енглеској још више моралне снаге и да ће из њега изаћи још светлија и силнија; а све то даје наде на врло блиске почетке мира и одмора** (15.2.1915).

4. Концептуализација савезника и противника

Концептуализација моћи може бити позитивна и негативна у зависности од тога да ли се посматрају савезници или непријатељи. Концепти савезника и непријатеља налазе се у односу супротности базираном на бинарној опозицији *ми:они*.

Савезнички блок концептуализован је као садржитељ огромних димензија. У примеру (9) то је изражено предлошко-падежном конструкцијом у + локатив. Истиче се величина савезничке војске и њено заједништво. Српска војска се смешта у ментални простор у коме се налазе савезници:

- (9) **У заједници са најсилнијим светским армијама**, које имају и љубави и дивљења за њену снагу... (1.1.1915).

Заједништво се експлицира кроз употребу инклузивне множине *ми* или присвојне придевске заменице *наши*:

- (10) **Ми, савезници Енглеска, Русија и Француска** сложни смо у томе да победимо... (8.1.1915)
 (11) Дакле **чекајмо** ту офанзиву без страха, као што је и сами **наши савезници** чекају (29.1.1915).

С друге стране, концептуализација противничких војника је изразито негативна. Када говоре о непријатељима, аутори текстова употребљавају изразе са негативном семантиком. Пише се о лоше обученим и премладим војницима, о недостатку хлеба и војне опреме, о ниском моралу у противничком табору итд.

Негативна карактеризација Аустроугарске и Немачке видљива је на плану организације текста. На пример, прво се набрајају негативне особине аустроугарских, односно немачких војника, па се њима супротставља позитивна слика о савезничким, а нарочито руским војницима.

Бинарна опозиција позитивно/негативно, у чијој је основи просторни однос далеко/близу, представља најчешће коришћену стратегију обликовања менталне слике о противницима. Заснива се на контрасту. Илуструју је примери (12) и (13). У тексту се прво говори о аустроугарским војницима пре пада у српско заробљеништво:

- (12) **Изнурени од умора и оскудице, прљави, уморни и потамнела лица, а дугачке и чупаве косе и браде**, они су, долазећи са бојног поља, изгледали као **трупе потпуно исцрпљене**. Војници су били

тако изгладнели да су се прождрљиво бацали на најмање парче хлеба (29.1.1915)

Затим се описује како су они изгледали када су се нашли у Србији:

- (13) Из дана у дан, овај бедни изглед се променио; сада се на **њиховим лицима не види ни трага од туге**, а има их много који чак и не покушавају да **прикрију своју радост**: заробљени, далеко од опасности, они на њу мисле само да би одахнули задовољно.

Негативан став према непријатељу најексплицитније је изражен коришћењем назива *Германи* и придева *германски*. Циљ рата је уништење *германског милитаризма*, односно савладавање *германске силе/германштине*. Оваква употреба назива *Германи* представља синегдоху типа целина: део (Ковачевић, 2000: 67–70). Именица *Германи* има ужи опсег од своје уобичајене употребе јер су из ње искључени Енглези. Именица *Германи* и придев *германски* налазе се уз речи *победа*, *пораз*, *савлађивање*, *слом*, *опасност*. У примеру (21) *Германи* су и јасно супротстављени припадницима романских народа (Французима и Италијанима):

- (14) Мир ће бити закључен, тек када дефинитивно буде **сломљен германски милитаризам** (18.2.1915).
- (15) У народу овога човека ја сам наслућивао тајног и поноситог савезника за дан у који ће **требати ухватити и стегнути германско чудовиште**, између Латина са запада и Словена с истока (19.2.1915)
- (16) *И ево, ја изјављујем да ћемо најбоље припремити победу над германским Вавилоном, ако прихватимо и стиснемо десницу Словена на Доњем Дунаву* (19.2.1915).
- (17) Сад, овај рат, **који је управо ратовање за германштину**, највећа је опасност за Чехе (26.2.1915).
- (18) **Победа Германије** значила би успостављање њене власти у Цариграду... (4.3.1915)
- (19) **Рат треба наставити до потпуног савлађивања германизма**, распадања Аустро-Угарске и остваривања давнашњих задатака Русије на Црном Мору (7.3.1915).
- (20) **Рат мора донети потпун слом германизма**, а Дарданели и Цариград морају бити наши, и само наши! (7.3.1915)
- (21) ... да се међународни положај Италије знатно **поправља поразом аустро-немачког блока, јер нестаје германске опасности**, која је до сада увек претила Италији. (11.3.1915)
- (22) Признати се мора, да је тежиште свих великих ратних догађаја сконцентрисано на Србију. Она је поглавито имала да **буде плијен инвазије Германа** (13.3.1915).
- (23) *Уредништво „Руског Слова“ изјављује.... да се рат има водити све дотле, док се пруски милитаризам сасвим не уништи и док се у Европи не узвиси и утврди владавина права и правде* (14.1.1915).

Примери (19) и (23) засновани су на метафори кретања. Рат је схваћен као пут са два јасно дефинисана циља. Први је слом германизма, а други успостављање трајне владавине правде и права.

5. Концептуализација Руса и Русије

Обликовање слика о Русима и Русији заснива се на критеријумима: „велико“ (пространо) и позитивно. Представља се величина руске територије, спремност руске војске за рат, способност руске државе да обезбеди довољно војника, а да се у држави не осети ратно стање. Дописници *Политике* пишу о Русији у којој влада благостање. Прате се победе руске војске на фронту и величају се руски заповедници:

- (24) **Руси**, напротив, **са неуморним и увек новим оријентисањем према непријатељу**, добијају са сваким његовим укоченим и мучним положајем. (22.1.1915)
- (25) ... изненадила ме је **бодрост и добар изглед руских трупа**. Војници су били врло добро одевени. Имали су кожухе, башлике, добре чизме и дугачке шињеле. Били су потпуно спремни за зимску војну (23.1.1915).
- (26) **Русија је непобедива**, завршио је тај Србин, она има не само велику бројем војску него и технички и добро спремљену, добро храњену и добро вођену од искусних војсковођа (23.1.1915).
- (27) Русија је у **тесном јединству показала дивну једнодушност у своме полету противу непријатеља**, који ју је изазвао (29.1.1915).
- (28) **Русија је била верна својим вековним традицијама доброга суседства**, који је поштено одржавала, док је немачка у свакој прилици опонирала Русији и трудила се да подржи противу ње суседне јој земље, нарочито оне са којима је Русија везана важним интересима као што су Скандинавске земље. (29.1.1915)
- (29) Сада када се срећни исход рата оцртава све јасније и јасније, **дубока вера рускога народа у крајњу победу претвара се у уверење** (узвици „Браво! Ура!“). Наша херојска војска је поред свих губитака јача него икад. Њена снага непрестано расте. Подвизи наших трупа, драгоцене услуге наших савезника, који чине велике услуге да сломију непријатеља, који већ слаби сваким даном, нас све више приближава жељеној цели! (29.1.1915)

У примеру (24) контраст је реализован у облику синтаксичког паралелизма при чему се именице које означавају положај руске, односно немачке војске, детерминишу са по два атрибута (*неуморно и увек ново оријентисање према непријатељу ↔ укочени и мучни положај*). Пример (26) дат је у облику сложене реченице у којој прва реченица представља тврдњу, а друга доказ. Прво се каже да је руска војска непобедива, а затим се градацијски дају чињенице које то потврђују (*она има не само велику бројем војску него*

и технички и добро спремљену, добро храњену и добро вођену од искусних војсковођа). О јединствености руске државе пише се у примеру (27). Опозицију ми:они илуструје пример (28). Последњи пример говори о жељи да се достигне коначна победа, тако да он потпада под динамичку концептуализацију.

6. Концептуализација заснована на одређивању правца

Концептуализација неколико сукцесивних догађаја може се упоредити са когнитивном радњом одређивања правца. За тај процес битни су следећи елементи:

- Почетна и завршна тачка кретања;
- Структура терена;
- Оријентири;
- Акције спроведене на „тачкама одлуке“ (Richter, Klippel, 2007: 453–457).

Ово је изразито динамички тип концептуализације. Изворни домен је простор, а циљни рат. „Структуру терена“ чини ограничени садржитељ великих димензија. Почетна тачка је почетак рата или улазак одређеног народа у рат. Завршна тачка преноси се у сферу будућности. То је завршетак рата и остваривање следећих циљева – уништења германског/пруског милитаризма и постизање крајњег мира и стабилности. Оријентири су догађаји који усмеравају ток рата (битке и преговори). Под путевима, то јест стазама подразумевамо поступке које зараћени народи предузимају да би дошли до циља.

Оваква концептуализација обухвата две велике подтеме:

- Представљање Јужних Словена;
- Представљање неутралних држава (Бугарске, Румуније, Италије и Грчке).

Постоји темељна разлика између две тематске целине. Концептуализација прве је спољашња јер се заснива на тачки гледишта учесника (аутори и читаоци текстова *Политике* су, најчешће, Јужни Словени). С друге стране, понашање неутралних држава везује се за тачку посматрача, индиректно везаног за догађаје о којима пише. Ментална репрезентација неутралних држава креће се од негативне до позитивне у зависности од тога колико понашање одређене државе утиче на судбину Србије у рату. Претходни сукоб са Бугарском изазвао је негативно обликовање слике о њој. С друге стране, могло би се рећи да је концептуализација Румуније неутрална.

6.1. Концептуализација Јужних Словена

Политика у току прва три месеца 1915. године доноси текстове Хрвата и Словенаца у којима се промовише жеља за уједињењем. На ширем плану, инсистира се на заједништву свих Словена. Говори се о животу словенских народа у Аустроугарској монархији. Када се пише о уједињењу Срба, наглашава се вековна жеља за ослобођењем и „тежина историјског задатка“ који испуњава „садашње поколење“. Почетна тачка је падање под турско/

аустријско ропство, док је завршна ослобођење. Оријентирају се борбе и преговори:

- (30) Зар се и цијела државна политика српске Црне Горе и могла сводити и на шта друго до ли једино на **уједињење Српства** (13.3.1915).
- (31) Стога је **српско-аустријски рат, рат за ослобођење и уједињење српског народа, најлепша и најдостојнија прослава стогодишњице таковског устанка** (15.3.1915).
- (32) Будућа поколења имаће разлога да са извесном драгом суревњивошћу претурарају странице које **Српски Народ данас пише крвљу и мозгом, завршавајући своје уједињење** (31.1.1915).
- (33) ... нису доживели **Љиг и Колубару, Суворор и Космај**, као што нису доживели да виде **испуњење српског заветног сна, уједињење нашег племена, најближу будућност оних који су остали**. (1.3.1915)
- (34) Нас неколико Словенаца који смо срећни да се налазимо на слободи, од оног великог броја Словенаца који **су радили за идеју југословенске државе** (8.1.1915).
- (35) Данас када стојимо **пред југословенском трагедијом**, када се браћа једнокрвна, силом прилика међусобно убијају, када сваки Хрват у аустријској војсци, у борби са српском војском представља једног непријатеља, треба чути што говори напредна и свесна хрватска јавност. (10.1.1915)

У примерима (31) и (32) наведени су оријентирају. У првом случају то је *Таковски устанак*, а у другом то су *Љиг, Колубара, Суворор и Космај*. Завршна тачка у примеру (32) представљена је синтагмом *српски заветни сан*. Њена стилска вредност додатно је појачана употребом две апозиције у градацијском односу – *уједињење нашег племена* и *најближа будућност оних који долазе*. Кроз употребу придева у облику суперлатива (*најближи*) истиче се непосредна близина уједињења.

6.2. Концептуализација понашања неутралних држава

Ментална репрезентација заснована је на тачки гледишта посматрача. Неутралне државе налазе севан простора ограниченог садржатеља. Аутори текстова изражавају жељу да неутралне државе уђу у рат на страни савезника јер би то довело до скорог завршетка ратних страдања:

- (36) Софија треба да буде убеђена, да је у интересу бугарске ствари, да се **врати политици лојалној, политици споразума и политици узајамног попуштања** (12.1.1915).
- (37) И у тренуцима кад се Тројни Савез стварао, кад се обнављао, Италија се налазила у ситуацији, да јој је остајало **или да ратује са Аустријом или да буде са њом на миру** (15.2.1915).
- (38) *Румунија се већ изјаснила да је уз Тројни споразум и њено ступање у рат против Аустрије питање је најскоријег времена* (17.1.1915)

- (39) ГРЧКА ПРИЛАЗИ САВЕЗНИЦИМА (– Одлука крунског савеза у Атини. –) (21.2.1915)
 (40) То је, уосталом, једини **пут којим Грчка има да пође, ако жели да прошири и сачува тековине и плодове Веницелосовог напора** (25.2.1915).

Као што се види из примера, најчешће се користе динамички глаголи (*вратити се, ступити, прићи, поћи*). У примеру (37) положај Италије изједначава се са раскрсницом (*или да ратује са Аустријом или да буде са њом на миру*). „Путеви неутралних држава у рату“ добијају одреднице позитивно или негативно. Жеља да неутралне државе што пре уђу у рат истакнута је у наслову једног чланка употребом презента свршеног глагола *прилазити* у наслову ГРЧКА ПРИЛАЗИ САВЕЗНИЦИМА.

7. Закључак

У раду су обрађени неки од аспеката концептуализације рата и власти у листу *Политика*. У анализу су укључени текстови из прва три месеца 1915. године. Новинске чланке посматрали смо као заједнички ментални простор који деле читаоци и аутори. Утврђено је да се рат концептуализује као ограничени садржитељ изразито великих димензија. Концептуализација се са просторног пресликава навременски план, па се прави разлика између ратне свакодневице и времена мира. Истицањем великих димензија садржитеља, наглашава се трагичност рата што је сугерисано придевима *европски, историјски, велики* и сл.

Дошли смо до закључка да је једна од примарних стратегија коју користе аутори контраст. Док је непријатељ представљен негативно, савезници су окарактерисани позитивно, и то највише кроз истицање њиховог заједништва и војне снаге. Овај механизам концептуализације нарочито се везује за текстове о руској војсци. У завршном делу рада осврнули смо се на концептуализацију засновану на механизму одређивања правца. Она је присутна у представљању уједињења Јужних Словена и описивању држања неутралних држава. Стил чланака који се баве овим темама одликује већа употреба динамичних глагола и експлицитно навођење оријентира и/или завршне тачке кретања.

Литература

- Dahl, R. (1957). The Concept of Power, *Behavioral Science* 2:3, 201–215, dostupno na: http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/Dahl_Power_1957.pdf [09.11.2014].
 Klikovac, D. (2000). *Semantika predloga*. Beograd: Filološki fakultet.
 Ковачевић, М. (2000). *Стилистика и граматика стилских фигура*. Крагујевац: Кантакузин.

- Lakoff, G. and M. Johnson. (1980). *Metaphors we live by*. London: The university of Chicago press.
- Lammers, J. and A. Galinsky. (2009). The Conceptualization of Power and the Nature of Independency: The role of legitimacy and culture (to appear in D. Tjosvold & B. van Knippenberg (Eds.), *Power and Interdependence in organizations*: Cambridge, UK: Cambridge University Press), Academia.edu, dostupno na: http://www.academia.edu/1941771/The_conceptualization_of_power_and_the_nature_of_interdependency, [09.11.2014].
- Piper, P. (2001). *Jezik i prostor*: Beograd: Biblioteka XX vek.
- Thomas, J. (1978). Conceptualizing power (University of Michigan, September 1978), *Deep blue*, dostupno na: <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/50944/169.pdf?s> [09.11.2014].
- Piper, P. (2001). *Jezik i prostor*: Beograd: Biblioteka XX vek.
- Richter, K.-F. & Klippel, A. (2007). Before or after: Prepositions in spatially constrained systems. In T. Barkowsky, M. Knauff, G. Ligozat & D. R. Montello (Eds.), *Spatial Cognition V. Reasoning, Action, Interaction*. Berlin: Springer, 453–469, dostupno na: <http://www.cognitive-science.psu.edu/pdfs/richter2007before.pdf>, [09.11.2014].

Jelena Pavlović

THE CONCEPTUALIZATION OF POWER AND WAR IN THE NEWSPAPER *POLITIKA* DURING THE 1915

Summary

The aim of this paper is to provide an analysis conceptualization of war and power in the newspaper *Politika* during the first three months of 1915. The conceptualization of war and power can be based on static or dynamical principle. The war itself is regarded as a restricted container with large dimensions. The final goal of the war is to achieve eternal peace and stability in the world on the global level, and thus the war can be regarded as a route with the clear destination. Also, the conceptualization of behavior of neutral states such as Italy, Bulgaria or Romania is described using a same strategies as ones used in the determining of route direction.